Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

דבר, 27.06.1969, page 36

המרעום שהדליק את החוויות

אדם זרטל

אדם זרטל, סופר צעיר, כו־תב על דברים שקורים לאנ־שים רבים בארץ הזאת. מלחמה, אחרי המלחמה, קיבוץ, אהבה, על מושגים קרובים ודמויות מו־כרות. המשורר, המנהיג הפולי־טי הרוחני, יחסי אבות—בנים.

הבמה מוכרת, הנופים ידועים כל־כך, מתוארים לפרטיהם. „הר ירדן זורם באפיקו שם למטה, מים רדודים ועכורים וגושאי שליחות בתוך הסוף ועטרת שי־חי־אברהם. הילדים בעטרות לב־נות גיגשים כמלאכים אל כיסא־הכבוד ומביאים ביכוריהם, אחד אחד, בצבעים טבעיים. כמה מהם יגיעו לגיל שלושים?

„התזמורת מנגנת רפסודיה ב־אדום עם השמש: השמש הזאת, כדור של אור לבן, כפצצת תאו־רה על הדיונות מעל הראש, פת־אום. דוד גורן מחייך: בואו, ילי־דים. יבורכו ביכולי פרי אדמת־כם. משעה שגלינו מארצנו ונח־רב בית־המקדש פסק מנהג הע־ליה לרגל לירושלים. המשורר מופרש מהקהל. נשען על גזע עץ; רוח קללה של אחר־הצה־ריים מלטפת עורפים מיוסרים. חומה של שתיקה מסביבו, בעי־גול אבנים מסביב לפגו שלא נתפרצץ. עוד המרעום בו מלא כמונות זוממות, ומי יודע מה יהיה" (מתוך „חג הבכורים").

ת עודת הזהות: איש קי־בוץ, משפחה ממוצעת (3 ילדים), סיפורים במוספים ספ־רותיים ובכתבי־עת, שתי מלח־מות, ארכיאולוגיה כתחביב. עתה ספר ראשון, „טבלת הישימון".

— „כמה זמן אתה כותב?

„עשר שנים בערך. אבל אינני כותב כל הזמן. בגיל הנעורים לא כתבתי סיפורים. שדה הספ־רות היה בשנים האלה מעבר לתחום הראות שלי, אף כי ב־משפחתי יש יחס לתחום הזה. תמונת העולם שהונכנו עליה לא כללה את העולם האמנותי, אף כי לא התנגדה לו".

— מתי כתבת את הסיפור הר־ראשון?

„אינני זוכר היטב. על כל פנים, את הסיפור הראשון שהת־פרסם, כתבתי לאחר מבצע סיני, בשנת 1957, או שנה אחר־כך."

— איזה סיפור היה זה?

„היו שני סיפורים. אינני זו־כר איזה מהם היה הראשון ואי־זה השני. שם האחד ‚אויבים', ושם השני ‚פרי הנצחון'.

— שניהם נכתבו בעקבות חוויית המלחמה?

„כך נדמה לי. אמנם, עבר זמן עד שנכתבו, בכל זאת נדמה לי שהפגישה הראשונה עם מל־חמה, הפגישה האישית שלי, היא שגרמה להופעת הספורים. לדעתי, יש להבדיל בין כושר פנימי, הר־פוטנציאל שקיים אצל אדם, לבין ההזדמנות להתגשמותו, למוצא־תו־לאור. הזדמנות אני רואה, גם במובן הפנימי האישי, וגם בגלל המאורעות החיצוניים. לפעמים נדמה לי שלכל האנשים יש כש־רים פנימיים, אפשרויות שלא באו לביטוי, לא חשוב באיזה שטח. דרוש הנפץ, המרעום שיד־ליק את הפוטנציות האלה. אצלי היה המרעום הזה הפגישה שלי עם המלחמה. בעמידה מול סכנת המוות יש איזו תמצית של הענ־לם הנפשי והרוחני של האדם. המלחמה היא מבחן עליון לכל העולם שלנו, לא רק במובן המו־סרי. מתגלים בך צדדים שאולי מעולם לא שיערת את קיומם. פחד, יצרי־הרס, גם יחסי־האגרש מקבלים מימד אחר. התלות ההד־דית יוצרת מערכת יחסים שאדם אינו מסוגל לתאר לעצמו בתנ־אים נורמליים: החברות, עצמת רגשות החיבה, האהבה ממש בין לחם ללוחם. גם אם אלה קשרים לשעה, הפגישה עם אדם שהכרת אותו על רקע הזה שונה מפגי־שות אחרות. יש בזה משהו מס־תורי, שאינו נמחק".

— האם היית יכול לומר, שה־מלחמה היא גם החוויה החזקה בחייך?

„א צלי ובעצם אצל כל בני־דורי, וגם אצל הדור שבא אחרינו, המלחמה היא חוויה דומיננטית. לא חד־פעמית, כמו מלחמת עולם או התפוצ־צות, אלא כל הזמן, מילדות עד זקנה. כל יום, עם תקופות־שקט ותקופות־מתח. תמיד. כש־גולדנו היו מאורעות 1936—1939, ואחד הזכלונות הראשונים שלי, אולי מגיל שנתיים, הוא שחבר־קיבוץ נכנס לבית־הילדים והוריד אותנו תחת המיטות. בחוץ היו יריות. זאת אחת החוויות העזות שאני זוכר. ההתנגשות המזיי־נת עם הערבים היא בארץ שלנו חוויה ראשונית, אישית, כללית. כמו אהבה, הולדת־ילדים, כמו כל פעילות אנושית קבועה".

— אתה אומר, שבמלחמה מע־רכת היחסים שונה מהרגיל. האם המלחמה ערערה את המערכת שהיתה לפני כן?

„במלחמה יש תחושה של שבי־רות המוסכמות של אסור ומותר, של היזרקות לעולם שהחוקים שלו שונים מאלה שסיגלנו עצ־מנו אליהם בעמל רב. התופש ה־מוחלט, הפתאומי, השתנות של דברים בבת אחת. אינך יכול לעבור לסדר־היום על חוויה בע־לת עצמה כזו. קשה להסתגל שוב למציאות הרגילה. זה מחייב הס־תכלות מחודשת מכל הצדדים".

— האם אתה יכול לספר היום את חווית הכתיבה הראשונה?

„לא בדיוק. נדמה לי, שבדרך כלל קשה לספר על חוויה גדו־לה. אולי אומר, כי זאת הרגשה שבלי זה לא אוכל, כי אני חייב לעשות זאת, שאחטא לעצמי אם לא אעשה זאת. הייתי אומר שז־הו הכרח פנימי, הכרח שאינגו מביא תמיד אושר".

— נדמה לי, שאתה כותב מעט.

„כן, אולי. אינני יודע מדוע. בעצם, אינני יודע אם זה מעט. אני מייחס חשיבות למה שגב־תב. אני מאמין בקדושת המלה. כיום יש הרבה מתחרים בשדה התקשורת בין בני־אדם. רדיו. טלוויזיה. אם המדיום הפשוט ביותר — הכתב — לא ישמור על תכונותיו הבלעדיות, הדייק־נות והפשטות, הוא ייעלם. אנ־שים קוראים פחות ופחות. מר־של מקלוהן טוען, שתור התק־שורת בכתב עבר, שאחרי מהפ־כת הדפוס במאה ה־15 באה עכשיו המהפכה השניה בתקשו־רת. הוא טוען, שתוך כמה שנים יירשו השיטות האור־קוליות את הספרים והעתונים. ייתכן, שהוא צודק. על כל פנים, לכתב, ל־מספר, יש כמה תכונות שאין לשום אמצעי אחר. הוא מכריח את האדם לחשוב, מפעיל את דמיונו. ככל שהאמצעי מצומצם יותר תחום החשיבה רחב. על כל פנים, אני איבני יכול לכתוב ב־קבלנות."

— מתי אתה כותב?

„כאשר יש לי זמן, כוח ורצון. אין לי זמנים קבועים. על כל יום שאני כותב יש אולי חודש שבו אינני נוגע במכונת־הכתיבה. הכתיבה היא תוצאה של אגירה ושל הרבה גלגולים פנימיים. זה נמשך כמה זמן. לפני מלחמת ששת הימים היתה לי הפסקה ב־כתיבה, קרוב לארבע שנים. לא ידעתי אם אני יכול ורוצה להמ־שיך לכתוב. חייתי בחוסר בטחון לגבי דחף הכתיבה, והפניתי את פעילותי לכיוון מנוגד, לריכוז משק. אחרי המלחמה כתבתי כמה סיפורים, והחלטתי להוציא לאור ספר.

— איך אתה כותב סיפור?

„יש סיפור שנכתב בשעה בבת־אחת, בשנים שלושה לי־לות. אחר צומה לאט, כל יום משפט, זה מתחיל בחוויות, שגר־צרות ומופיעות בגלגולי צורות. כשמתחיל אצלי משהו כזה אני מסתובב עם זה, מתכנן ונזכר. בדרך כלל, הכל מתחיל סביב דמות או זכרון. לאחר תקופה של חביון, אני מתיישב ומתחיל לכ־תוב. השלב הקשה ביותר הוא העיבוד. זאת עבודה שחורה. ל־נסות, למחוק, להוסיף, לחפש כמה ימים אחרי מלה אחת, ש־תגאל את המשפט. שלב זה אינו אהוב עלי."

— הקיבוץ הוא רקע לכמה סי־פורים שלך. זה אינו רק מקום לחיות בו, אלא בעיה שאתה נאבק אתה.

★

„א ני חושב שכל אדם נאבק עם סביבתו, אוהב ושונא או־תה. הקיבוץ אינו שונה בכך מסביבה אחרת. אבל יש בחיי־הקיבוץ ייחוד, אולי מפני שהר־קיבוץ אינו סביבה מקרית. הר־קיבוץ הוא סביבת־חיים יותר מכונות, פחות סתמית. אולי יש סתירה בין היות אדם סופר ובין היותו בן קיבוץ החובר בו. בן הקיבוץ קיבל כמושכל ראשון את הגישה העורכית, אולי אומר את הגישה המוסרית. הטוב והרע המקובלים על הסביבה. לדעתי, אסור לאדם כותב להיכנע ל־בחינה זו של החיים, אסור לו לשפוט. הקיבוץ שופט. זאת דרך־חיים שבה אתה נשפט ושופט כל הזמן. אינני רוצה לומר בכך שאין בספרות קנה־מידה מוסרי, אבל לסופר אסור לשפוט, לבוא עם דעה מוכנה, להיות עליון. זה הקושי הגדול בחיי קיבוץ. קושי שני שמציק לי הוא סגי־רותם של החיים האלה. על אדם יוצר לראות הרבה, לשמוע הר־בה."

— מה אתה עושה עכשיו?

„אני נוסע לאפריקה, לרכז את ההדרכה החקלאית בקהיליה ה־מרכז־אפריקאית. אני מקווה ש־זאת תהיה גם הזדמנות לראות אנשים ונופים."

אפרים חרמון

חוויות המלחמה — החוויות העזות ביותר
הסופר אדם זרטל